

Kiti Jurica-Korda

učna u parlamentu

Ključno pitanje

Zašto je ubijen Stjepan Radić?

Tema

Modul je o ubojstvu Stjepana Radića i članova HSP (Hrvatske stranke prava) u Narodnoj skupštini u Beogradu, 20. jula 1928.

Ovu temu smo izabrali jer smo planirali da obradimo sva ubojstva koja su se desila u tom periodu i na tom području. Kontroverzno u ovoj temi je što je ovo ubojstvo kod većine Hrvata shvaćeno kao način vladajućeg režima da se obračuna s najjačom hrvatskom strankom i njenim veoma popularnim predsjednikom. Teza da je u pitanju predumišljaj nikada nije dokazana, ali vjerovanje da je to bilo organizirano ubojstvo ostala je među Hrvatima, prije nego zvanična verzija događaja da je u pitanju bio slučajan akt "poremećenog" poslanika Puniše Račića.

S obzirom na to da se ubojstvo desilo u Narodnoj skupštini Kraljevine SHS, događaj je relevantan svim narodima koji su živjeli u Kraljevini, posebno zbog toga što je samo 6 mjeseci nakon toga kralj Aleksandar uveo ličnu diktaturu.

Ciljevi

Upoznavanje s političkom atmosferom u Kraljevini SHS 20-tih godina 20. stoljeća, naročito međusobnim odnosom režima i vodećeg hrvatskog političara Stjepana Radića. Kritičkim proučavanjem izvora odrediti moguće uzroke atentata u Narodnoj Skupštini te objasniti razloge kontroverznim reakcijama na taj događaj.

Ishodi

- Učenici će se upoznati s dijelom političke atmosfere u Kraljevini SHS, naročito s politikom i djelovanjem Stjepana Radića prema vladajućem režimu i obrnuto.
- Učenici će razviti sposobnost analiziranja pisanih i fotografskih izvora, sposobnost pravljenja vlastitih procjena i kritičkog mišljenja, kreativnog i grafičkog predstavljanja rezultata.
- Učenici će razviti empatiju, društvenu osjetljivost i vidjet će koliko emocije mogu pojačati kontroverznost događaja.

Uputstva za nastavnike

Radionica se treba izvoditi u dva dijela.

1. dio: Ubojstvo u parlamentu i njegovi uzroci (zašto je ubijen Stjepan Radić?)

1. korak – Nakon kratkog uvoda (u zavisnosti od prethodnog znanja učenika), nastavnik će parovima učenika podijeliti 6 novinskih naslova. Zadatak učenika je da tih 6 naslova sortiraju prema emotivnom naboju.

2. korak – Nastavnik dijeli učenike u 4 grupe i daje im izvore s pitanjima za analizu. Izvori se odnose na moguće uzroke ubojstva. Moraju ih analizirati i odgovoriti na ključno pitanje.

3. korak – Svaka grupa predstavlja odgovor na svoje ključno pitanje. U skladu s odgovorima nastavnik i učenici prave listu uzroka atentata i ispisuju ih na tabli.

4. korak – Učenici ispisuju sve uzroke na papire i oblikuju ih u liku dijamanta.

5. Korak – Kratka diskusija o značaju uzroka.

2. dio: Reakcije na ubojstvo (šta je razlog kontroverznim reakcijama na ubojstvo Stjepana Radića?)

1. korak – Nastavnik dijeli učenike u 8 grupa i dijeli im izvore. Svaka grupa ima posebnu ulogu osobe koja ima sopstveni pogled na ubojstvo.

Zadatak za svaku grupu: Sa stanovišta vaše uloge, pripremite izjavu kao reakciju na atentat i smrt Stjepana Radića.

2. korak – Učenici (jedan predstavnik svake grupe-uloge) predstavljaju svoje izjave (reakcije) na ubojstvo i smrt Stjepana Radića.

3. korak – Kroz diskusiju odgovorite na ključno pitanje:

Šta je glavni razlog kontroverznih reakcija na ubojstvo Stjepana Radića?

90
minuta

Atentat u Narodnoj skupštini i njegovi uzroci

Uvod

1. 12. 1918. proglašena je prva zajednička država Južnih Slavena – Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Vodeći političar među Hrvatima bio je Stjepan Radić, koji će svojim zalaganjem za republikansko uređenje, nacionalnu ravnopravnost i socijalnu pravdu uspješno oponirati vladajućem monarhističkom režimu. Iako su na parlamentarnim izborima osvajali značajan broj mandata, do 1925. godine radićevci apstiniraju od rada u parlamentu. Radić je u nekoliko navrata bio i zatvaran. 1925. godine odriče se republikanstva, priznaje režim i kratkotrajno sudjeluje u vladi kao ministar prosvjete. 1927. nastaje koalicija HSS-a i Samostalne demokratske stranke Svetozara Pribičevića koja je predstavljala vrlo ozbiljnu opoziciju vladajućem režimu.

a ata

1. Poredaj naslovnice novina prema emocionalnom naboju naslovnih tekstova!
2. Komentiraj odakle dolaze naslovnice s najviše emocionalnog naboja.

Strahovito krvoproliće u Narodnoj Skupštini	Krv je pala	Ubojstvo Pavla Radića i dr. Basaričeka
		
<p>“Novosti” – posebno izdanje od 20. juna 1928.</p>	<p>Jutarnji list“ od 21.juna 1928.</p>	<p>“Politika”, 21 06. 1928 http://scr.digital.nb.rs/zbirka/novina_25 May 2012.</p>
Strašno ubojstvo u Skupštini	Krvavi dan u narodnoj skupštini”	„Ljudskom krvlju manipuliraju”
		
<p>“Novosti“ od 21. juna 1928. http://dazg.chez.com/flashback_6.htm 25 May 2012.</p>	<p>“Slovenec”, slovenski dnevni politički list http://www.dlib.si/browse/besedila/1 25 May 2012.</p>	<p>“Domoljub”, slovenski dvotjednik poučnog i zabavnog karaktera http://www.dlib.si/browse/besedila/1 25 May 2012.</p>

2. korak – Učenike podijeliti u 4 grupe i dati im izvore.

Grupa 1

Izvor 1

Iz govora Stjepana Radića na sjednici Narodnoga vijeća 24. 11. 1918. na kojoj se

Izvor 2

Stjepan Radić na propagandnom letku

1. čas:

Atentat u Narodnoj skupštini i njegovi uzroci

Korak 2. Učenike podijeliti u 4 grupe i dati im izvore.

Grupa 2

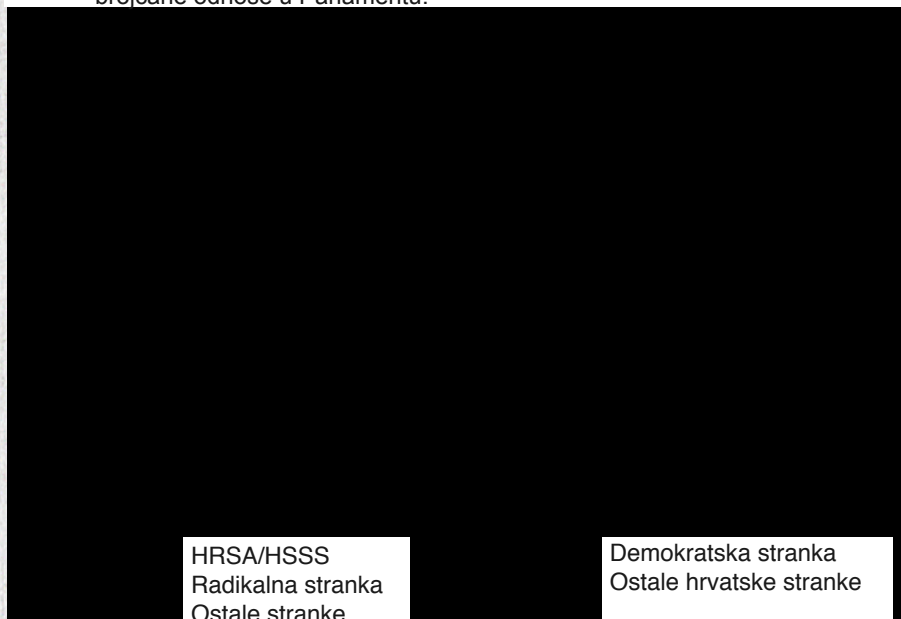
Izvor 1

Rezultati parlamentarnih izbora
1920.-1927. u Kraljevini SHS

Go n	Stran	20	23	2	27
	Demokratska stranka	92	51	37	61
	Narodna radikalna stranka	91	108	143	112
	Komunistička stranka	58			
	Hrvatska narodna (republikanska) Seljačka stranka	50*	70*	67	61
	Samostojna demokratska stranka			21	22
	Ostale hrvatske stranke	6	1	0	2
	Ostale stranke	122	84	47	57

* Izabrani zastupnici HRSS-a 1920. i 1923. nisu sudjelovali u radu parlamenta.

Prema podacima o rezultatima parlamentarnih izvora grafički prikaži brojčane odnose u Parlamentu!

Pitanje:

Postavite pitanja za analizu rezultata izbora!

Ključno pitanje za grupu 2:

Kakve je izborne rezultate imala Radićeva stranka?

Izvor 1

Stjepan Radić je na skupštini u Hlebinama 5.12.1927. izjavio:

“Mi smo korupciju svezali. I da naša Seljačka stranka nije pred svijetom učinila ništa drugo nego pokazala da naša država ima lice kakvo je vaše, da je to država naroda poštenog, da ne trpimo lopova, to je velika stvar. To me je moglo stajati glave, a možda će me i stajati. Ja sam dobijao pisma u kojima mi pišu: Ubit ću vas! Javno su govorili: Pašić je umro, Radića treba ubiti. Ako nemamo zato svoga čovjeka, naći ćemo Hrvata.”

List “Dom”, 19.I.1927.

List “Dom” glasilo je Radićeve stranke od 1904.

Izvor 2

Radićev prijedlog revizije ustava i preuređenja države

“Potrebna je organizacija tri do četiri oblasti, koje bi se temeljile na ekonomskim, socijalnim, prosvjetnim i geografskim principima. Prva je jadransko-podunavska oblast u kojoj bi bili svi prečanski krajevi bez Slovenije, a s Crnom Gorom. Druga oblast bi bila srpsko-moravska, treća Južna Srbija, četvrta Slovenija. Svakoj oblasti bi se prepustilo sve što se tiče privrede, kulture i socijalne brige. U Beogradu bi ostalo zakonodavstvo i egzekutiva samo u velikom, a svi zakoni što sređuju život i saradnju prešli bi na oblasti.”

Hrvoje Matković: Povijest HSS-a, Naklada Pavičić, Zagreb, 1999, str.248. (Matković citira Radića prema listu Riječ, 134/13.VI. 1928.)

Izvor 3

U listu “Jedinstvo” kojeg je pokrenuo i financirao predsjednik Vlade Velja Vukičević u junu 1928, u broju od 17. 6. 1928. otvoreno se prijeti ubojstvom Radiću i Pribičeviću.

“Ipak, ako mislite da neko ruši iznutra zemlju, onda vam je prva dužnost bila i ostaje da jednoga istoga dana, i Svetozara Pribičevića u Beogradu, i Stjepana Radića u Zagrebu, ubijete.”

Izvor 4

Slobodan Jovanović navodi da su srbijanski političari povjerovali da je federalizam opasan za državno jedinstvo.

“U svojoj vjekovnoj borbi za državnu samostalnost, Srbi su dobili pravi kult državne ideje i dosta je bilo da im se kaže da federalizam može dovesti u pitanje državno jedinstvo, pa da oni odmah postanu njegovi protivnici.”

Slobodan Jovanović, Jugoslovenska misao u prošlosti i budućnosti, Beograd 1939, str 3.

Pitanja:

Što Radić predlaže u preuređenju države i zašto se to smatra unutrašnjim rušenjem države?

Ključno pitanje za grupu 3:

Čije je interese ugrozio Radić svojim kritikama i prijedlozima i kakve prijetnje zbog togaj?

1. čas:

Korak 2. Učenike podijeliti u 4 grupe i dati im izvore.

Atentat u Narodnoj skupštini i njegovi uzroci

Grupa 4 - Rekonstrukcija krvavog događaja

Izvor 1

Neposredno prije atentata:

“Puniša Račić: (...) Izjavljujem pred svima vama da nikad srpski interesi, kad ne pucaju puške i topovi, nisu više bili dovedeni u opasnost nego sada (...) (graja). I gospodo, kao Srbin i narodni poslanik, kad vidim opasnost prema svojoj naciji i otadžbini, otvoreno kažem da ću upotrijebiti i drugo oružje, koje treba da zaštiti interese srpstva (...) (velika graja i protesti kod oporbe)

Svetozar Pribičević: Hoćete li da se i u Londonu čuje da se ovdje prijeti oružjem?

Dr. Pernar: Opljačkali ste begove!

Puniša Račić (silazi s govornice): Tražim, gospodine predsjedniče, da ga kaznite ili ću ga ja kazniti. (graja i burni protesti) Ko god se bude pokušao staviti između mene i Pernara, poginut će! (velika larma) U tom momentu on je zbilja potegao revolver. Ministar Vujičić koji sjedi iza njega u ministarskoj klupi hvata ga za ruku u namjeri da ga sprijechi da puca. U istom momentu priskoči i Obradović, ali Račić, fizički silno jak čovjek, odgurne ruku Obradoviću i strahoviti pucanj iz parabeluma odjeknuo je u dvorani. (...)”

Josip Horvat: *Politička povijest Hrvatske 2 str.342-343 (prema novinskom izvještaju)*

Izvor 2

“G. Stjepan Radić bio je tog dana potpuno miran. Nijedna upadica nije se čula s njegovih usana (...) Pok. Pavle Radić također je bio miran (...) Jedini su g. Grandža i g. Pernar toga tragičnoga dana bili temperamentni i silno revoltirani zbog prijetnja ubojstvima (...) Cijela atmosfera bila je puna elektriciteta. Svi su predosjećali nesreću, ali niko nije mislio da će se tako brzo odigrati najveća tragedija od osnivanja ove države.”

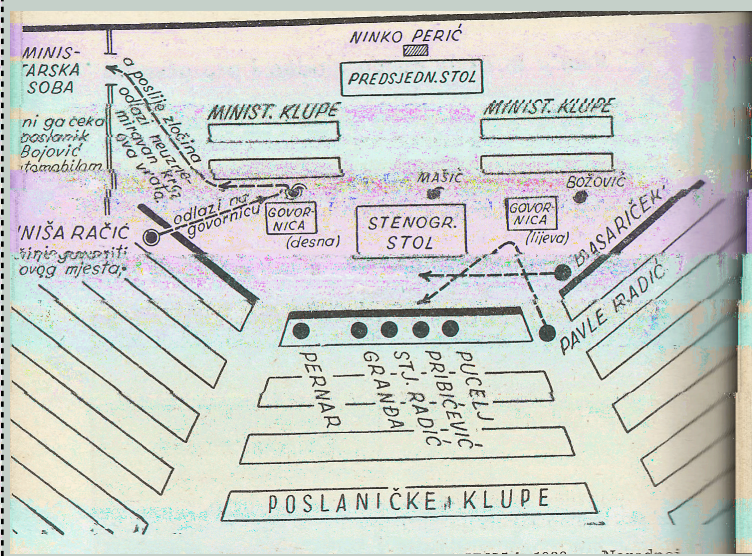
‘Politika’, no. 7236, 24. 06.1928.

Izvor 3

Politika, br. 7232, 21. jun 1928. str. 7 nosi posljednje riječi Puniše Račića prije napuštanja parlamenta u dvorani mašući pištoljem u rukama. On viče: “Živela Srbija!”

Izvor 4

Rekonstrukcija atentata izrađena prema podacima iz Politike, br. 7236 od 24.6.1928.

Z. Kulundžić: *Atentat na Stjepana Radića, Zagreb, 1967., str.374.*

Pitanja:

1. Šta je Puniši Račiću poslužilo kao povod za atentat ?
2. Kojim je riječima opisana atmosfera u Parlamentu neposredno prije atentata?
3. Šta misliš, je li Račić smišljeno tijekom govora prešao sa svog mjesta na govornicu?

Ključno pitanje za grupu 4:

Može li se iz samog događaja zaključiti i o nekom od uzroka atentata?

1. čas:

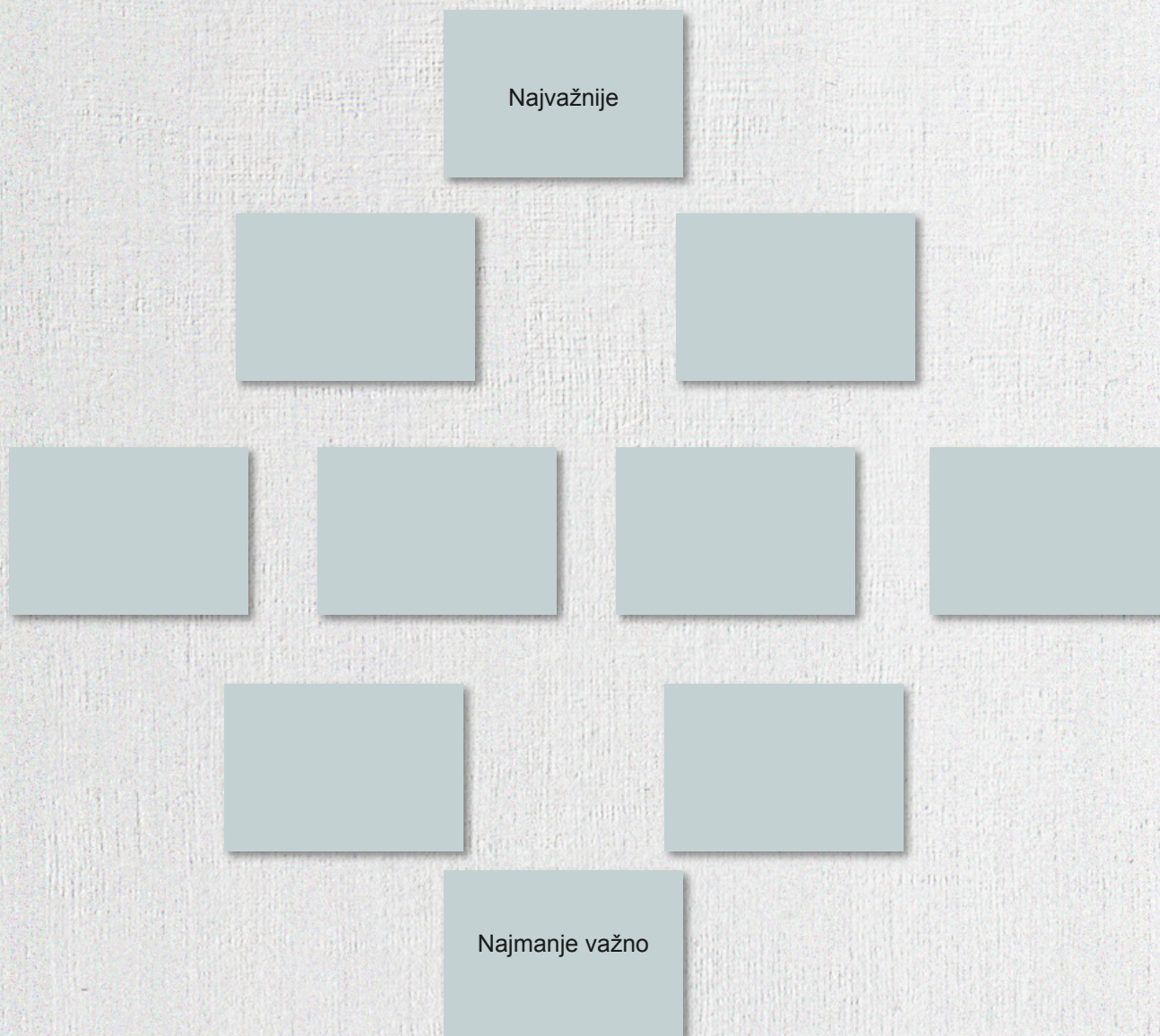
Atentat u Narodnoj skupštini i njegovi uzroci

Nakon što svaka grupa odradi svoj zadatak, nastavnik na ploču zapisuje odgovore na ključna pitanja svake grupe. Prema odgovorima zajednički napravite listu 10 mogućih uzroka atentata.

Učenici navode uzroke pojedinačno zapisujući odgovore na kartončiće.

Zadatak za učenike: Poredajte moguće uzroke u "dijamant" prema važnosti!

Dijamant

2. čas: Reakcije na atentat

Učenike podijeliti u 8 grupa (uloga) po 3 ili 4 učenika i podijeliti im izvore.

Zadatak: Prema ulogama po grupama sastavite izjavu kao reakciju na atentat i smrt Stjepana Radića.

Grupa 1

Pripadnik Hrvatske stranke prava

“Opravdani gnjev cjelokupne hrvatske javnosti nad umorstvom hrvatskih narodnih zastupnika u Beogradskom parlamentu došao je kao i u svim ostalim hrvatskim krajevima i u Zagrebu do potpunog izražaja u jučerašnjim demonstracijama. Ogorčenje je bilo bezgranično, pa je pravo čudo da nije bilo i težih posljedica osim dvadeseterice ranjenih, koji su prilikom demonstracija nastradali...”

Članak je iz glasila Hrvatske stranke prava “Hrvat” u rubrici Zagrebačka kronika

http://dazg.chez.com/flashback_6.htm (25.05.2012).

Grupa 3

Svetozar Pribičević

Svetozar Pribičević, srpski političar iz Hrvatske i Radićev koalicijski partner u svojoj knjizi “Diktatura kralja Aleksandra” napisao je o Puniši Račiću:

“Rodom iz Crne Gore, ali odgajan u Srbiji, gdje je i cijeli život proveo. Pašić ga je upotrebljavao za povjerljive poslove u Makedoniji i Albaniji. Bio je komita u Makedoniji i poslije ujedinjenja pripadao je četničkoj organizaciji. (...) Ušao je u Radikalnu stranku. Zapažen je kao pristalica ideje Velike Srbije. On je organizirao ubojstvo Radića po višoj naredbi koju je ranije dobio (...)”

Dr. Sekula Drljević, *Politička misao; izabrana djela, uvodna studija, izbor tekstova i dokumentarnih priloga Danilo Radojević, Podgorica 2007. godina, str.296.*

Grupa 2

Sekula Drljević

Sekula Drljević, kontroverzna povijesna ličnost u Crnoj Gori, u parlamentarnom životu Kraljevine SHS bio je jedan od lidera Crnogorske federalističke stranke, a na izborima 1927. godine izabran je za poslanika na listi Hrvatske seljačke stranke. U svojim *Političkim spisima* pod naslovom *20. lipanj/juni 1928* donosi, između ostalog, svoje viđenje atentata:

“Iz zasjede, po unaprijed utvrđenom planu, izvršen je zločin umorstva nad Vođom i Učiteljem hrvatskoga naroda i nad njegovim drugovima. Vođa je poginuo u času kada je hrvatski narod polagao sve svoje nade u njegovu pobjedu i postao je žrtva zločinca u času kada su zlikovci jedino u njegovoj smrti vidjeli mogućnost pobjede nad hrvatskim narodom.”

Grupa 3

Ivan Meštrović

Ivan Meštrović, poznati umjetnik koji se do 1918. godine bavio politikom i bio član Jugoslavenskog odbora.

“Dan poslije atentata sreo sam ženu admirala Stankovića. Ona mi se približila i rekla mi na francuskom: Ovi Srbijanci ne samo da su primitivci, nego su i rođeni razbojnici i neiskrena bagra.

Pripovijedala mi je zatim šta je zapovjednik mjesta, general Trnokopović, rekao njenom mužu, kad mu je admiral Stanković rekao da je sramota pucati na narodne zastupnike i usto još usred Narodne skupštine, jer to može imati ne samo unutarnjih nego i vanjskih posljedica. Umjesto odgovora, general je upitao admirala:

- A je li Stipica mrtav?

- Nije Stjepan Radić mrtav – odgovorio je Stanković – nego, prema vijestima, samo teško ranjen, a mrtvi su njegov sinovac Pavle Radić i Đuro Basariček.

- Oh, majku mu staru, kako je to slabo gađao – odgovorio je sada Trnokopović i dodao – a posljedice će biti da će se morati ponovo pucati, ako preživi.”

Ivan Meštrović: *Uspomene na političke ljude i događaje*, Zagreb 1993.

2. čas:
Reakcije na atentat

Učenike podijeliti u 8 grupa (uloga) po 3 ili 4 učenika i podijeliti im izvore.

Zadatak: Prema ulogama po grupama sastavite izjavu kao reakciju na atentat i smrt Stjepana Radića.

Grupa 5

Građanin Zagreba

Pogreb Stjepana Radića 12.8.1928.

<http://www.daz.hr/web/cache/preview/fdb5568d642fbae8f7cae1c3049c69fa.jpg> 15 May 2012.

Grupa 7

Strani novinar

23. 6. 1928. australske novine The Mail (Adelaide) pišu o neredima u Zagrebu nakon atentata u Narodnoj Skupštini, o policijskom satu koji je zbog toga uveden u Zagrebu, ali i...

"Postoji mnogo zle krvi između Hrvata i Srba u Kraljevini Jugoslaviji. To je dovelo do nereda u Zagrebu (glavni grad Hrvatske) kada se saznalo da je Stjepan Radić (hrvatski političar i predsjednik Seljačke stranke) ranjen, a Pavle Radić (njegov nećak) ubijen od strane Račića (drugog delegata) tokom zasjedanja Narodne skupštine."

The Manchester Guardian 10. 8. 1928. izvještava o smrti Stjepana Radića. Autor članka se kritički osvrće na balkanski mentalitet u kojem mase slijede vođu smatrajući Radića uspješnim populističkim vođom. Naglašava vrlo napeto stanje između Hrvata i Srba nakon Atentata u Skupštini te zaključuje:

"Hrvati traže otcjepljenje. S ubijenim Radićem tražit će ga više no ikada. (...) Jugoslavija je započela najcrnje dane u svojoj kratkoj historiji. Niko ne može da kaže hoće li izaći kao izlječena ili slomljena nacija."

<http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/58553487> 20 May 2012.

Grupa 6

Član Srpske narodne radikalne stranke

"U međuvremenu u Beogradu nije bilo gotovo nikakvih manifestacija žalosti i Hrvati su ocijenili da je reakcija na tragične događaje u tom gradu posve neadekvatna. Vladina glasila, mada su osuđivala zločin, naglašavala su i provokativno ponašanje opozicije. Takve ocjene nisu doprinijele smirivanju situacije. Ništa povoljnije posljedice nije imalo ni vladino toleriranje 'Jedinstva', lista krajnjih radikalnih tendencija, koji se u svom prvom broju, objavljenom nekoliko dana prije zločina, zalagao za uklanjanje g. Radića i Pribičevića."

Izveštaj britanskog diplomate H.W. Kennarda, Britanci u Kraljevini Jugoslaviji, Ž. Avramovski, Zagreb, 1986,

Grupa 8

Glasnogovornik Vlade Kraljevine SHS

Priopćenje nove Vlade objavljeno na sjednici Narodne skupštine 3. 8. 1928.

"Događaj od 20. juna tekuće godine, koji zaslužuje najtežu osudu i koji nam je oduzeo dva draga druga i više njih ranio, ne smije biti razlog da prekinemo dosadašnju zakonodavnu saradnju, koja je za našoj državi toliko potrebna. Ovaj žalosni događaj je izdvojen i ličan i ne smije se uopćavati. Posebno je velika nepravda kad se čitave parlamentarne grupe ili, što je još gore, čitav dio naroda, optužuje bez svakog razloga za djelo s kojim nema ničeg zajedničkog i koje isto tako žali i osuđuje kao i sav kulturni svijet. Tako nedopušteno zaoštavanje odnosa ne može biti nego štetno."

'Politika', br. 7276, 3 August 1928, str. 1

Učenici prema ulogama (po jedan predstavnik svake grupe-uloge) redom iznose svoje mišljenje o atentatu i smrti Stjepana Radića.

Kroz diskusiju odgovoriti na ključno pitanje:

Koji je glavni uzrok kontroverznom reakcijama na ubojstvo Stjepana Radića?